

ROCZNIK TOMISTYCZNY
10 (2021)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
10 (2021)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHES JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY

10 (2021)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Natalia Herold (internet), Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Mieczysław Gogacz, Pavol Dancák, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam

RECENZENCI / REVIEWERS

Jarosław Babiński, Tomasz Pawlikowski, Witold Płotka, Marek Porwolik, Joanna Pyłat, Marcin Trepczyński

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Ewa A. Pichola, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, Iwona Bartnicka (j. francuski), Adam M. Filipowicz, Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2021

ISSN 2300-1976

Unikalny numer identyfikacyjny – 493506

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

**NARODOWE
CENTRUM
KULTURY**

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego
w ramach programu Narodowego Centrum Kultury „Kultura – Interwencje 2021”

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów POLSKA

www.roczniktomistyczny.pl

e-mail: redakcja@roczniktomistyczny.pl

Druk i oprawa: Sowa Sp. z o.o.

ul. Raszyńska 13

05-500 Piaseczno

www.sowadruk.pl

Spis treści

Od Redakcji.....	11
------------------	----

Rozprawy i artykuły

Michel Bastit	
Jerzy Kalinowski – życie filozoficzne w zawieruchach XX wieku.....	15
Mieczysław Gogacz	
L'homme en tant qu'homme et en tant que personne.....	25
Henryk Majkrzak	
Św. Tomasz i jego metafizyka istnienia	37
Andrzej Maryniarczyk	
Mały błąd na początku wielkim jest na końcu. Tomaszowa reinterpretacja rozumienia bytu i istoty podstawą odkrycia Pierwszej Przyczyny jako <i>Ipsum Esse</i>	57
Natalia Gondek	
Specyfika metody separacji w koncepcji metafizyki realistycznej	
Andrzeja Maryniarczyka.....	79
Tomasz Duma	
Rola istnienia (bytu) w metafizycznym wyjaśnianiu rzeczywistości	95
Artur Andrzejuk	
Komentarz Tomasza z Akwinu do <i>Liber de causis</i> – odyseja tekstów i koncepcji przez kultury, epoki i szkoły filozoficzne.....	115
Michał Zembrzuski	
Głupota, ignorancja i <i>acedia</i> a poznanie intelektualne i działanie moralne	127
Maria Janik-Czachor, Izabella Andrzejuk	
Jedność kontemplacji i działania w życiu Wandy Malczewskiej.....	147
Katarzyna Bałdyga	
Świadectwa lektury św. Tomasza z Akwinu w twórczości Czesława Miłosza	163
Magdalena Płotka	
Mieczysław Gogacz's Account of Ethics of Protecting Persons.....	181
Izabella Andrzejuk	
Antropologiczne aspekty doświadczenia mistycznego w ujęciu Mieczysława Gogacza.....	195
Agnieszka Gondek	
Warunki niezbędne w wychowaniu i kształceniu w szkole średniej w ujęciu Mieczysława Gogacza.....	213
Ewa Agnieszka Pichola	
Symulator rzeczywistości – uwagi o procesie nauczania zdalnego.....	223

Edycje i tłumaczenia

Szymon Stanuła Garrigou-Lagrange'a koncepcja bytu. Wstęp do przekładu artykułu <i>Realna różnica między istotą i istnieniem a zasada tożsamości</i>	237
Réginald Garrigou-Lagrange Realna różnica między istotą i istnieniem a zasada tożsamości.....	243

Sprawozdania i recenzje

Natalia Herold Działalność Naukowego Towarzystwa Tomistycznego w roku akademickim 2020/2021	251
Izabella Andrzejuk Sprawozdanie z przyznania Nagród im prof. Mieczysława Gogacza za najlepsze prace magisterskie z tomizmu 21 listopada 2020	255
Michał Zembrzuski Sprawozdanie z Sympozjum Tomistycznego w Łomży 10 marca 2021 roku	259
Marian Szymonik Przyjaciel człowieka i mądrości. Recenzja: <i>Filozof wpatrzony w naturę i to co boskie. Księga Pamiątkowa z okazji Jubileuszu urodzin i pracy naukowej na KUL Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka SDB</i> , red. ks. T. Duma, A. Gudaniec, Z. Pańpuch, K. Stępień, P. Sulenta, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2020, 1340 stron	263
Artur Andrzejuk Recenzja: Kazimierz Gryżenia, <i>Analogia w scholastyce nowożytnej. Studium z metafizyki Franciszka Suáreza</i> , Lublin 2019, stron 298... ..	277
Izabella Andrzejuk Recenzja: Włodzimierz Galewicz, <i>Studia z klasycznej etyki greckiej</i> , Kęty 2020, Wydawnictwo Marek Derewiecki, stron 235	281
Artur Andrzejuk Recenzja: Bartłomiej Krzych, <i>Wolność i przyczynowość. Wprowadzenie do koncepcji autodeterminizmu ks. Augustyna Jakubisiaka</i> , Wydawnictwo Liberi Libri, Bmw 2020, stron 108.....	287
Artur Andrzejuk Recenzja: Marek Czachorowski, Tomasz Mamełka, Paweł Mazanka, Zbigniew Pańpuch, <i>Mieczysław Albert Krąpiec</i> , red. Z. Pańpuch (<i>Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej</i> , red. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2020, stron 220; toż w wersji angielskiej, tamże, stron 228.....	291
Artur Andrzejuk Recenzja: Mikołaj Krasnodębski, <i>W obronie człowieka. Zarys antropologii filozoficznej Franciszka Gabryła (1866–1914)</i> , Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa–Radzymin 2020, stron 330.....	297

Julia Rejewska

Aktualność etyki tomistycznej Recenzja: Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne, Warszawa 2020, stron 164 (e-book: www.tomizm.org); Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2021 stron 171 (wydanie „papierowe”)..... 301

Nota o autorach..... 307

Table of Contents

Editorial.....	11
----------------	----

Dissertations and Articles

Michel Bastit	
Jerzy Kalinowski – his philosophical life in the turmoil of the 20th century.....	15
Mieczysław Gogacz	
Human as a human and human as a person.....	25
Henryk Majkrzak	
Saint Thomas Aquinas and his metaphysics of existence.....	37
Andrzej Maryniarczyk	
A small mistake in the beginning is a big one in the end. Thomas Aquinas's reinterpretation of the understanding of being and essence as the basis for the discovery of the First Cause as <i>Ipsum Esse</i>.....	57
Natalia Gondek	
Specifics of the method of separation in Andrzej Maryniarczyk's conception of realistic metaphysics.....	79
Tomasz Duma	
The role of existence (of being) in the metaphysical explanation of reality.....	95
Artur Andrzejuk	
Thomas Aquinas Commentary on <i>Liber de Causis</i> - an odyssey of texts and concepts through cultures, epochs and philosophical schools	115
Michał Zembrzuski	
Stupidity, ignorance, <i>acedia</i> and their meaning for the intellectual cognition and moral action.....	127
Maria Janik-Czachor, Izabella Andrzejuk	
Unity of contemplation and action in the life of Wanda Malczewska	147
Katarzyna Bałdyga	
St. Thomas Aquinas in the works of Czesław Miłosz.....	163
Magdalena Płotka	
Mieczysław Gogacz's Account of Ethics of Protecting Persons	181
Izabella Andrzejuk	
Anthropological aspects of mystical experience in the account of Mieczysław Gogacz.....	195
Agnieszka Gondek	
Necessary conditions in upbringing and education in high school according to Mieczysław Gogacz.....	213
Ewa Agnieszka Pichola	
Reality Simulator, remarks on a process of online education.....	223

Editions and Translations

Szymon Stanula

Garrigou-Lagrange's concept of being. Introduction to the translation of the article
The real difference between essence and existence and the principle of identity..... 237

Réginald Garrigou-Lagrange

The real difference between essence and existence and the principle of identity..... 243

Reports and Reviews

Natalia Herold

Activities of the Scientific Thomistic Society in the 2020/2021 academic year 251

Izabella Andrzejuk

Report on the Awards of prof. Mieczysław Gogacz for the best MA theses in Thomism
November 21, 2020..... 255

Michał Zembrzuski

Report from the Thomistic Symposium in Łomża. March 10, 2021 259

Marian Szymonik

A friend of man and wisdom. Review: *Filozof wpatrzony w naturę i to co boskie. Księga Pamiątkowa z okazji Jubileuszu urodzin i pracy naukowej na KUL Księdza Profesora Andrzeja Maryniarczyka SDB*, ed. ks. T. Duma, A. Gudaniec, Z. Pańpuch, K. Stępień, P. Sulenta, Wydawnictwo Academicon, Lublin 2020, pp. 1340 263

Artur Andrzejuk

Review: Kazimierz Gryżenia, *Analogia w scholastyce nowożytnej. Studium z metafizyki Franciszka Suáreza*, Lublin 2019, pp. 298 277

Izabella Andrzejuk

Review: Włodzimierz Galewicz, *Studia z klasycznej etyki greckiej*, Kęty 2020, Wydawnictwo Marek Derewiecki, pp. 235 281

Artur Andrzejuk

Review: Bartłomiej Krzych, *Wolność i przyczynowość. Wprowadzenie do koncepcji autodeterminizmu ks. Augustyna Jakubisiaka*, Wydawnictwo Liberi Libri, Bmw 2020, pp. 108 287

Artur Andrzejuk

Review: Marek Czachorowski, Tomasz Mamelka, Paweł Mazanka, Zbigniew Pańpuch, Mieczysław Albert Krąpiec, red. Z. Pańpuch (*Pomniki polskiej filozofii chrześcijańskiej*, ed. Maciej Bała, Piotr S. Mazur), Kraków 2020, pp. 220; English version, pp. 228 291

Artur Andrzejuk

Review: Mikołaj Krasnodębski, *W obronie człowieka. Zarys antropologii filozoficznej Franciszka Gabryła (1866–1914)*, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa–Radzymin 2020, pp. 330 297

Julia Rejewska

Topicality of Thomistic Ethics. Review: Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk, *Tomasz z Akwinu jako etyk*, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne, Warszawa 2020 301

Note about authors 307

Realna różnica między istotą i istnieniem a zasada tożsamości¹

Tłumaczenie: Szymon Stanula

Dla nowożytnego nominalizmu kwestia ta, jest niemal pozbawiona sensu, ale sama w sobie jest jedną z najważniejszych. Myśl nowożytna nie wykracza poza zjawiska, nie może już uchwycić bytu, nie zmienia to jednak faktu, że byt pozostaje fundamentem rzeczywistości. Przedstawiane zagadnienie prowadzi nas do samego serca metafizyki ogólnej, nauki o bycie jako bycie, a przez to do centrum całej filozofii.

W swoim traktacie *De veritate fundamentalis philosophiae christianae*² del Prado OP pokazał, iż w porządku syntetycznym (*w drodze sądzenia, a nie odkrywania*³) fundamentalną prawdą filozofii chrześcijańskiej jest twierdzenie, iż w Bogu istota i istnienie są tożsame, podczas gdy w stworzeniu są one realnie różne.

Pierwszymi prawdami porządku odkrywania są pierwsze zasady rozumu (za-

¹ Tłum. za: R. Garrigou-Lagrange, *La distinction réelle d'essence et d'existence et le principe d'identité*, „Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques” (1909) 2, s. 308-313. Przypis tłumacza. Pozostałe przypisy pochodzą z artykułu Garrigou-Lagrange’a.

² N. Del Prado, *De Veritate fundamentalis philosophiae christianae*, Imprimerie S. Paul, Fribourg (Suisse) 1911. W swojej dyplomowej pracy *De gratia et libero arbitrio* (Fryburg 1907) ten sam autor powiązał z tą zasadniczą prawdą *Traktat o łasce św. Tomasza*.

³ „(...) in via iudicii, non in via inventionis”. Via inventionis (inquisitionis) – „procedit a quibusdam simpliciter intellectis, quae sunt prima principia”; wychodzi od tego, co zna prosto (intuicyjnie), czyli od pierwszych zasad. Via iudicii – „resolvendo redit ad primia principia, ad que inventa examinat”; poprzez rozbiór (analizę) wraca do pierwszych zasad, by przez zestawienie z nimi sprawdzić to do czego doszło, *S. th.* I, q. 79, a. 8., co., tłum. za: P. Bełch w: *Suma teologiczna. O człowieku (I, q. 75-84)*, t. 6, „Veritas”, Londyn 1980 [przyp. tłum.].

sady tożsamości, niesprzeczności, racji dostatecznej, przyczynowości, celowości) oraz fakty, do których stosujemy te zasady. Prawda fundamentalna w porządku syntetycznym (*in via iudicii*) jest najwyższą zasadą, która daje nam ostateczne odpowiedzi na pytania o Boga i świat: dlaczego istnieje tylko jeden byt niestworzony, niezmienny, nieskończony, całkowicie doskonały (...)? Z jakiego powodu wszystkie inne byty musiały od Niego otrzymać wszystko, czym są, i dlaczego od Niego powinny oczekiwać wszystkiego, czego pragną, i czym mogą być?

Stosując określenie „filozofia chrześcijańska”, autor nie usiłuje twierdzić, że doktryna realnej różnicy, odrzucona przez Suareza, jest w ostateczny sposób zdefiniowana; on stwierdza tylko, że dzięki ścisłości metafizycznej możemy wywnioskować z niej główne prawdy – o Bogu, całościowo o stworzeniu, w szczególności zaś o duszy ludzkiej, które muszą być uznane przez każdego filozofa chrześcijańskiego. Z tej najwyższej prawdy wyprowadza on liczne twierdzenia ściśle tomistyczne. „Z tej prawdy już poznanej, powstają i wypływają przede wszystkim zasady filozofii chrze-

ścijańskiej; bowiem na drodze sądenia między głębszymi przyczynami poznania naukowego wydaje się zajmować ona najwyższe miejsce⁴. Takie jest również przekonanie kard. Gonzalesa, kard. Lorenzelli oraz Matteo Liberatorego SJ, który twierdzi, że jeśli usuniemy tę doktrynę z syntezy tomistycznej, to „wszystko inne musiałoby się zachwiać”⁵.

Pierwszy tom tego traktatu łączy z tą fundamentalną prawdą pięć dowodów na istnienie Boga, przymioty boskie, doktrynę o stworzeniu, o zachowywaniu w istnieniu bytów przygodnych, naukę o realnej różnicy między naturą stworzeń a ich władzami, między władzami a ich aktami, doktrynę uprzedzającego poruszenia fizycznego [*prémotion physique*]⁶ (którego istota pochodzi od czegoś innego, konieczne jest zatem, aby moc i działanie również były od czegoś innego⁷) oraz w fizyce doktrynę o jedności istnienia bytu złożonego z materii i formy.

Teologowie tomistyczni ukazali również, jak teza o realnym rozróżnieniu pozwala wyjaśnić, że unia hipostatyczna jest najbardziej ścisłą z unii (prowadzi ona do uznania w Chrystusie tylko jednego istnienia dla dwóch natur). Nie jest ona również czymś obcym przy roz-

⁴ „Ex illa veritate jam cognita, praecipuae Philosophiae christianae veritates enascuntur et profluunt; quoniam in via iudicii videtur inter causas altiores scientificae cognitionis summum occupare locum”.

⁵ „(...) caeterae omnes vacillant”.

⁶ *praemotio physica* – koncepcja uprzedzającego poruszenia fizycznego zaproponowana przez Domingo Báñeza w *Apologia Fratrum Predicatorum* (1595) i rozwijana później również przez kolejnych tomistów, głównie dominikanów. Zgodnie z nią Bóg oddziałuje na człowieka nie tylko na płaszczyźnie moralnej, ale i fizycznej. Każde bowiem działanie stworzeń rozumnych, jak i nierozumnych poprzedza doskonale działanie Stwórcy, który jest określanym mianem pierwszej przyczyny. Nie znaczy to jednak, że Boże działanie blokuje wolną wolę, albowiem, uwzględniając perspektywę teologiczną, łaska jest darem udzielonym przez Boga człowiekowi na sposób całkowicie uprzedni oraz w pełni suwerenny.

⁷ „(...) *cujus essentia ab alio est, oportet quod virtus et operatio ab alio sit*”.

wiązaniu najtrudniejszych zarzutów przeciwko tajemnicy Trójcy Świętej⁸ i wizji uszczęśliwiającej.

Drugi tom tego samego dzieła wyjaśnia różne dowody na realne odróżnienie istoty od istnienia w bytach stworzonych, które zostały podane przez św. Tomasza. Te uzasadnienia są tam zredukowane do zasadniczego argumentu: „w rzeczach stworzonych nie jest tym samym istota co istnienie: w przeciwnym razie wszystko byłoby jednością”⁹.

Chcielibyśmy nadać temu argumentowi taką formę, która wiązałaby go z pierwszą zasadą filozofii bytu (*in via inventionis*), czyli z zasadą tożsamości. Rozumiemy filozofię bytu jako tę, dla której wszystko jest pojmowalne w odniesieniu do bytu, formalnego przedmiotu intelektu. Na tej podstawie stanowczo sprzeciwia się ona filozofii zjawiska i stawania się, dwóm modnym obecnie wielkim filozofiom, które zaprzeczają obiektywnej wartości zasady tożsamości. Udowodniliśmy już w innym miejscu, że wszystkie zasady myślenia łączą się przez redukcję do absurdu z zasadą tożsamości zawierającą się bezpośrednio w idei bytu¹⁰.

Argument, o którym mowa, sprowadza się do następującego sylogizmu:

1. Akt może być *zwielokrotniony* i ograniczony tylko przez możliwość bez wątpienia realnie różną od samego aktu.

2. Istnienie w stworzeniach jest aktem ostatecznym (*acte ultime*¹¹), który faktycznie jest *zwielokrotniony* i ograniczony przez istoty różnych bytów (kamieni, drzew, zwierząt, ludzi).

3. Zatem istota w bytach stworzonych jest realną możliwością realnie odrębną od istnienia.

Przesłanka większa tego argumentu mówi, iż podział bytu na realną możliwość i akt jest absolutnie konieczny, aby *wielość* stała się zrozumiała.

Już Arystoteles w opozycji do Parmenidesa i Heraklita, udowodnił, że ten podział jest niezbędny, aby, odnosząc się do bytu, uczynić zrozumiałym *stawanie się*. Parmenides zaprzeczył stawaniu się przez wzgląd na byt i zasadę tożsamości (byt nie powstaje z bytu, gdyż ten już istnieje, z nicości zaś nic nie powstaje, zatem nie powstaje również byt¹²). Natomiast Heraklit zaprzeczył bytowi oraz zasadzie tożsamości ze względu na *stawanie się*, z którego uczynił podstawową rzeczywistość (jak powie Hegel, *stawanie się*, które jest własną przyczyną, jest urzeczywistnioną sprzecznością, bezwarunkową jednością tego, co róż-

⁸ Por. dwa znakomite artykuły Alb. Martina, *Suarez métaphysicien* i *Suarez théologien*, („Science catholique”, juillet-août 1898).

⁹ „(...) in rebus creatis non est idem essentia et esse: quoniam aliter omnia essent unum”.

¹⁰ R. Garrigou-Lagrange, *Le sens commun et la philosophie del'être*, „Rêvue Thomiste” (1908) 7; R. Garrigou-Lagrange, *Comment le principe de raison d'être se rattache au principe d'identité*, „Rêvue Thomiste” (1908) 11.

¹¹ „Istnienie, będąc ostateczną aktualizacją przedmiotu, zakłada to, co konstytuuje przedmiot formalnie jako taki, jego utrzymywanie się lub osobowość”; „l'existence étant l'ultime actualité d'un sujet, suppose ce qui constitue formellement le sujet comme tel, sa subsistance ou sa personnalité”, R. Garrigou-Lagrange, *La synthese thomiste*, Editions Nuntiavit, Lourdes 2016, s. 200 [przyp. tłum.].

¹² „(...) ex ente non fit ens, quia jam est ens – ex nihilo nihil fit – ergo non fit ens”.

ne). Arystoteles¹³ zachował byt i zasadę tożsamości, a przy tym wyjaśnił stawanie się, przyjmując stan pośredni między bytem określonym a czystą nicością, a mianowicie: *byt nieokreślony* lub *możliwość*. Możliwość bierna jest zdolna do przyjęcia określoności, przekazywanej przez możliwość czynną, która ostatecznie została poruszona przez najwyższą możliwość czynną, która sama jest swoim działaniem, czystym Aktem, który we wszystkim i pod każdym względem jest tożsamy z samym sobą. Stawanie się zostało więc wyjaśnione, a zasada tożsamości zachowana.

Jednak Parmenides nie zadowolala się zaprzeczaniem stawania się, ale ze względu na zasadę tożsamości zanegował również wielość: „Tym, co różni się od bytu, powiedział, jest niebyt, a niebytu nie ma. Tymczasem dwa byty mogłyby się odróżnić od siebie tylko poprzez coś innego niż byt, tzn. przez niebyt, którego nie ma. Zatem wielość bytów jest niemożliwa, a ich rozróżnienie jest iluzoryczne”¹⁴.

Platon w *Sofiscie*¹⁵, aby wyjaśnić wielość, nie lękał się „podnieść ręki na formułę Parmenidesa” i stwierdzić, że *niebyt jest* pomiędzy bytem a czystą nicością, krańcem bytu.

W ten sam sposób Arystoteles uczyli z materii nie tylko przedmiot substancjalnego stawania się, ale także za-

sadę jednostkowienia, która wyjaśnia *wielość* indywiduów mających tę samą formę.

Święty Tomasz zrozumiał lepiej od poprzedników fakt, że rozróżnienie w bycie możliwości i aktu, które rozwiązuje zarzut Parmenidesa przeciwko stawaniu się, musi obalić jego argument przeciwko *wielości* w porządku statycznym. Tym, co różni się od bytu określonego, zauważa św. Tomasz, jest niebyt określony, niebyt aktualny („niebyt wprost”¹⁶), ale może to też być byt nieokreślony lub możliwość („byt pod pewnym względem”¹⁷). Otóż dwóch odrębnych bytów, które mają tę samą określoność, nie można odróżnić ani przez określoność, która jest im wspólna, ani przez czystą nicość, ponieważ są one realnie różne. Musimy zatem powiedzieć, że różnią się one czymś nieokreślonym, co nazywamy możliwością. Zatem materia (o ile wymaga tej ilości, a nie innej¹⁸) jest zasadą jednostkowienia i wystarczy, aby wyróżnić dwa indywidua, które, biorąc pod uwagę tylko ich formę lub cechy, byłyby nie do odróżnienia tak jak dwie krople wody.

Odmawianie przyjęcia tej realnej, odrębnej od aktu możliwości, jest równoważne albo zanegowaniu, jak u Parmenidesa, wielości w imię zasady tożsamości, albo zanegowaniu razem z Heraklitem i Heglem, obiektywnego charakteru za-

¹³ Arystoteles, *Physic.*, VIII (*In Physic.*, lib. 8 l. 14), Arystoteles, *Met.* I, 5 (*Sententia Metaphysicae*, lib. 1 l. 9).

¹⁴ Arystoteles, *Met.* I, 5 (*Sententia Metaphysicae*, lib. 1 l. 9).

¹⁵ Por. Platon, *Sofista*, 241 D, 257 A, 259 E.

¹⁶ „(...) non ens simpliciter”.

¹⁷ „(...) ens secundum quid”.

¹⁸ „Materia quantitate signata, id est materia prout est capax hujusce quantitatis ita quod non illius”. Kajetan, *In „De ente et essentia”*.

sady tożsamości i twierdzeniu, że dwa byty realnie różnią się od siebie tym, co jest im wspólne.

Możemy zatem sformułować następującą przesłankę większą: aby uczynić poznawalną na gruncie bytu *wielość* bytów mających pewną wspólną określoną, pewien akt wspólny, trzeba z konieczności przyjąć w każdym z nich realną możliwość, ontologicznie różną od aktu.

Co do przesłanki mniejszej naszego argumentu: istnienie w stworzeniach jest aktem ostatecznym, faktycznie zwielokrotnionym i ograniczonym poprzez istoty różnych bytów stworzonych: skał, roślin, drzew, zwierząt, ludzi. Zawiera ona definicję istnienia i stwierdzenie faktu zwielokrotnienia istnień.

Istnienie daje się pomyśleć tylko jako ostateczne określenie tego, co istnieje, dzięki któremu wszystko to, co jest zdolne do przyjęcia istnienia, znajduje się poza stanem możliwości, poza niebytem i jego przyczynami. Dla każdego bytu, od kamienia do czystego ducha i dla każdej doskonałości któregośkolwiek z tych bytów „istnieć” jest ostatecznym urzeczywistnieniem. Jeśli bytowi brakuje jakiejś doskonałości, to znaczy, że coś w nim nie doszło do istnienia. „Istnienie ma się do każdej rzeczy jako jej akt. Każda bowiem rzecz posiada aktualność jedynie w tej mierze, w jakiej jest, stąd samo istnienie jest zaktualizowaniem wszystkich rzeczy, nawet samych form”¹⁹; „istnienie jest we wszystkich rzeczach tym, co najbardziej formalne”²⁰.

¹⁹ *S. th.*, I, q. 4, a. 1., ad 3.

²⁰ Tamże, q. 7, a. 1.

²¹ *Summa contra Gentiles*, lib. 2 cap. 52 n. 2, por. *De ente et essentia*, c. 5; *S. th.*, Ia, q. 3, a. 4; q. 7, a. 1; q. 54, a. 2.

Ponadto faktem jest, iż istnienie nie jest czymś jednolitym: mamy bowiem istnienie kamieni, roślin, ludzi itd.

Jak inaczej wyjaśnić tę różnorodność istnień, jeśli nie uznając w każdym bycie stworzonym realnej możliwości, ontologicznie różnej od aktu istnienia? Tą realną możliwością jest istota, realnie trwająca pod istnieniem, które ogranicza, podobnie jak materia trwa realnie pod formą. „Istnienie jako istnienie nie może być zróżnicowane; może jednak być różnicowane przez coś, co jest poza istnieniem, tak jak istnienie kamienia jest różne od istnienia człowieka (...). Zatem w każdej substancji poza Istnieniem samoistnym, którym jest Bóg, z konieczności czym innym musi być sama substancja, a czym innym jej istnienie”²¹.

Nie można powiedzieć, że jest to rozróżnienie czysto pojęciowe. Jeśli poznanie intelektualne ma wartość obiektywną, jeśli zrozumieliśmy realizm pojęciowy św. Tomasza, to musimy przyznać, że nieredukowalnościom pojęciowym odpowiadają nieredukowalności realne. Otóż w obecnym przypadku mamy do czynienia z nieredukowalnością pojęciową: dwa pojęcia możliwości i aktu, istoty i istnienia są od początku wzajemnie nieredukowalne, skoro są sobie przeciwstawne, gdyż istnienie jest wspólne wszystkim bytom, a istota nie. Czy dałoby się je zredukować do czegoś trzeciego wspólnego im tak, jak zwierzęcość i rozumność redukuje się do jednego pojęcia człowieczeństwa, którego treść one stanowią? W żaden sposób. Istota i ist-

nienie nie mają się do siebie jak rodzaj i różnica gatunkowa. Trzecim pojęciem, do którego można by je zredukować, byłoby pojęcie bytu i to właśnie różnica między bytem w możności, a bytem w akcie, narzuca się po stronie rzeczy, aby uczynić poznawalnym wielość i stawanie się istniejące po stronie rzeczy. Istota i istnienie są zatem w bycie stworzonym realnie bądź ontologicznie odrębne.

Temu realnemu rozróżnieniu zaprzeczają tylko ci, którzy, jak Durand, Vasquez oraz Suarez, cierpią na pewnego rodzaju nominalizm i którzy nie zrozumieli, że intelekt, żywa relacja z bytem, postrzega nieredukowalności realne poprzez nieredukowalności pojęciowe, oraz że obiektywna rzeczywistość nie jest niczym innym jak realnym bytem. Ponadto zaprzeczanie temu realnemu rozróżnieniu oznacza zniesienie różnicy między tym, co stworzone, a tym, co niestworzone i powrót wraz z Parmenidesem do akosmizmu przez zaprzeczenie wielości. Bądź też świadczy o zaprzeczeniu obiektywnej wartości zasady tożsamości, przez uznanie, że byty realnie różnicują się między sobą przez rzeczywistość, która jest im wspólna, przez istotę, która jest bezwzględnie tą samą rzeczywi-

stością, co wspólne wszystkiemu istnieniu.

Ta jedność realnej istoty i istnienia w żadnym bycie skończonym nie może być bezwarunkowa; jedność bezwarunkowa tego, co różne, jest niemożliwa, „gdyż zasadniczo różne nie zejdą się w jedno inaczej, jak tylko za sprawą jakiejś przyczyny scalającej je”²². Zatem potrzebny jest pewien byt, w którym istnienie i istota utożsamiają się ze sobą, które mają się do bytu tak, jak A ma się do A, *Ipsum esse* we wszystkim i pod każdym względem tożsame z samym sobą, byt czysty, bez domieszki tego, co możliwościowe, a więc nieograniczony, nieskończony²³, w którym w całej swej czystości znajduje urzeczywistnienie zasada tożsamości: „Jestem który jestem”.

Zasada ta jawi się więc jako fundamentalna prawda filozofii bytu w porządku analitycznym bądź porządku odkrywania, jako pierwszy sąd wynikający z naszej pierwszej idei, idei bytu, a także w porządku syntetycznym (*in via iudicii*), jako że jest ona w Bogu najważniejszą racją ostatecznych pytań, które stawia sobie każdy umysł; pierwszym przedmiotem²⁴ kontemplacji Boga i Jego wybranych.

²² *S. th.* I, q. 3, a. 7., co.: „quae secundum se diversa sunt non conveniunt in aliquod unum nisi per aliquam causam adunantem ipsa”.

²³ Por. *S. th.* I, q. 7., a. 1.

²⁴ „Pod warunkiem, że istota Boża, która jest wspólna trzem Osobom i stanowi pierwszy obiekt zasadniczego pojmowania, odpowiada swej analogicznej reprezentacji, którą kształtuje i powinien sobie utworzyć wszelki stworzony intelekt”; „Pour autant que l'Essence divine commune aux trois Personnes et objet premier de l'intellection essentielle, répond à la représentation analogique que s'en forme l'intelligence humaine et que doit s'en faire toute intelligence créée”. Przypis, który autor dodał do ponownego wydania tego artykułu w: R. Garrgou-Lagrange, *Le sens commun, la philosophie de l'être et les formules dogmatiques*, Nouvelle Librairie Nationale, Paryż 1922, s. 252.

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza. Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7926-4070>

Izabella Andrzejuk – dr, adiunkt Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Członek-założyciel Naukowego Towarzystwa Tomistycznego oraz członek redakcji Rocznika Tomistycznego. Jest autorką ponad sześćdziesięciu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007) oraz (wspólnie z Arturem Andrzejukiem) *Tomasz z Akwinu jako etyk* (Warszawa 2021). Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4961-2580>

Katarzyna Bałdyga – doktor nauk humanistycznych, absolwentka filologii polskiej, kulturoznawstwa i filozofii Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; pracownik dydaktyczny Warszawskiej Szkoły Filmowej; autorka rozprawy doktorskiej pt. *Św. Tomasz z Akwinu i jego myśl w twórczości Czesława Miłosza – inspiracja, wzór czy punkt odniesienia?* i artykułów naukowych dotyczących literatury i filmu. Zainteresowania naukowe związane są z problematyką związków sztuki i filozofii oraz miejscem tradycji we współczesnych tekstach kultury.

Michel Bastit – profesor filozofii starożytnej i średniowiecznej oraz metafizyki na Uniwersytecie Burgundii w Dijon oraz członek Akademii Poincaré w Nancy. Autor wielu książek, m.in., *Le principe du monde. Le Dieu du philosophe* (2016), *La substance. Essai de métaphysique* (2012), *Qu'est ce*

que l'université? (2007), *Les quatre causes de l'être dans la philosophie première d'Aristote* (2002), *Les principes des choses en ontologie médiévale* (1997).

Tomasz Duma – doktor habilitowany, pracownik badawczo-dydaktyczny w Instytucie Filozofii KUL; autor książek: *Akt i możliwość w filozofii realistycznej. Gallusa Mansera interpretacja teorii aktu i możliwości* (Lublin 2008), *Metafizyka relacji. U podstaw rozumienia relacji bytowych* (Lublin 2017), jak też licznych artykułów m.in. z zakresu metafizyki i antropologii filozoficznej. Interesuje się metafizyką, zwłaszcza tomizmu egzystencjalnego, antropologią filozoficzną, filozofią Boga i etyką.

Mieczysław Gogacz - prof. zw. dr hab., emerytowany profesor Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (dawnej Akademii Teologii Katolickiej). Stworzył konsekwentną odmianę tomizmu egzystencjalnego. W jego ramach broni teorii aktu istnienia i zasady niesprzeczności, tezy o odrębności i wewnętrznej jedności jednostkowych bytów oraz wynikającego z tych twierdzeń realizmu i pluralizmu bytowego. Zaproponował szereg doprecyzowań w dyscyplinach filozoficznych, takich jak filozofia bytu, antropologia filozoficzna, etyka i pedagogika. Formułował podstawy etyki zawodowej lekarza, żołnierza, funkcjonariusza Straży Granicznej; wykładał te etyki na AM, WAT i UW. Uczestniczył w debatach publicznych na temat ochrony życia, etyki zawodowej, racji stanu, polityki kulturalnej i naukowej państwa. Wykaz publikacji M.Gogacza obejmuje prawie 1000 pozycji.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0517-0781>

Agnieszka Gondek – dr nauk humanistycznych, filozof, absolwentka Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Urzędnik państwowy w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej w Warszawie. Członek Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Specjalizuje się w zakresie filozofii wychowania. Nauczycielka akademicka z kilkuletnim doświadczeniem w zakresie nauczania filozofii i etyki, w tym etyki zawodu i historii filozofii. W nauczaniu i kształceniu promotorka wspólnego odkrywania i poszukiwania prawdy. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół antropologii filozoficznej, etyki, metafizyki i filozofii wychowania.

Natalia Gondek – mgr, asystent badawczy przy Katedrze Metafizyki na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Jest sekretarzem redakcji czasopisma „Roczniki Filozoficzne”. Jej zainteresowania badawcze

oscylują wokół metafizyki, w szczególności metodologii metafizyki oraz teorii poznania metafizycznego. Była uczniem księdza prof. Andrzeja Maryniarczyka.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5229-7016>.

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Jest doktorantką filozofii Szkoły Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz sekretarzem Zarządu Naukowego Towarzystwa Tomistycznego. Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką. Publikuje w „Roczniku Tomistycznym”.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4761-9495>

Maria Janik-Czachor – prof. dr hab., fizykochemik, wybitna specjalistka od nanomateriałów, emerytowana profesor Instytutu Chemii Fizycznej Polskiej Akademii Nauk oraz Kierownik i Pełnomocnik Laboratorium d/s Centrum Fizykochemii Materiałów Instytutu Chemii Fizycznej PAN i WIM PW. Stypendystka Fundacji im. Aleksandra von Humboldta. Autorka licznych publikacji w kraju i za granicą – index Hirscha 26 (wg bazy Scopus; najwyższy wśród fizykochemików w Polsce). Prywatnie, małżonka śp. prof. Andrzeja Czachora i krewna Sługi Bożej Wandy Malczewskiej oraz malarza Jacka Malczewskiego.

Henryk Majkrzak SCJ – dr hab., znawca nauki św. Tomasza z Akwinu (doktorat z antropologii filozoficznej – *Godność człowieka w myśli św. Tomasza z Akwinu*, Rzym, Angelicum, habilitacja z teologii dogmatycznej – *Antropologia integralna w ‘Sumie teologicznej’ św. Tomasza z Akwinu*, Uniwersytet Opolski) oraz nauki św. Augustyna (doktorat z teologii życia wewnętrznego – *Rola przyjaźni w życiu duchowym św. Augustyna*, Papieska Akademia Teologiczna w Krakowie). Wykładowca filozofii na uczelniach katolickich Krakowa i okolic, kierownik Sekcji Filozoficznej Polskiego Towarzystwa Teologicznego w Krakowie oraz członek Polskiego Towarzystwa św. Tomasza z Akwinu (Lublin) oraz Naukowego Towarzystwa Tomistycznego (Warszawa). Jest autorem wielu książek i innych publikacji, znawcą Kościoła katolickiego w Azji Środkowej i na Zakaukaziu (książka – *Azja Środkowa i Zakaukazie. Kościół katolicki, społeczeństwa i zwyczaje*) oraz Watykanu (książki – *Watykan. Wszystko to, co chcielibyście wiedzieć* oraz *Papieskie formacje zbrojne*). Równocześnie zaangażowany jest w działalność patriotyczną i pracę duszpasterską.

Andrzej Maryniarczyk SDB – ks. prof. dr hab., Kierownik Katedry Metafizyki KUL; Prezes Polskiego Towarzystwa Tomasza z Akwinu; redaktor naczelny dziesięciotomowej Powszechnej Encyklopedii Filozofii i dwutomowej Encyklopedii Filozofii Polskiej oraz Słownika-przewodnika filozoficznego; członek: Towarzystwa Naukowego KUL, Lubelskiego Towarzystwa Filozoficznego, Società Internazionale Tommaso d'Aquino, American Association of Catholic Philosophers, American Society of Christian Philosophers, Pontificia Academia di S. Tommaso – Roma. Zmarł niespodziewanie 27 grudnia 2020 roku.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6535-5089>

Ewa Agnieszka Pichola – dr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Doktorat z filozofii obroniła w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego na podstawie rozprawy, w której analizowała dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w jego pismach. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.
Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6078-7384>

Magdalena Płotka – dr hab., profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Z-ca redaktora naczelnego Rocznika Tomistycznego. Zainteresowania naukowe skupiają się wokół średniowiecznej filozofii praktycznej, historii filozofii polskiej w XV i XVI wieku, paleografii łacińskiej oraz filozofii współczesnej. Jest autorką książki *Metafizyka i semantyka. Filozofia Jana Wersora* (Warszawa, 2013) oraz *Filozofia jako praktyka. Myśl krakowskiego praktycyzmu w XV i XVI* (Warszawa 2016). Publikuje w „Rocznikach Filozoficznych”, „Edukacji filozoficznej”, „Filosofiji”, „Roczniku Tomistycznym” i in.

Marek Prokop – dr, historyk filozofii, bibliotekoznawca, arabista. Studiował historię filozofii w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie w latach 1969-1974, studia zakończył magisterium u prof. M. Gogacza. Doktoryzował się ze średniowiecznej filozofii arabskiej u prof. M.-T. d'Alverny na Uniwersytecie w Poitiers w 1978 roku. Po doktoracie zatrudniony kontraktowo w Centre National de la Recherche Scientifique (1979-1983), następnie kierował działem rękopisów Biblioteki Polskiej w Paryżu (1982-2002). Od 1995 r. jest

pracownikiem naukowym Zakładu Biografistyki Polonijnej PUNO. Członek: Société Internationale de la Philosophie Médiéval w Louvain, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin w Paryżu, Naukowe Towarzystwo Tomistyczne w Warszawie, Towarzystwo Historyczno-Literackie w Paryżu. W 2009 r. opublikował zbeletryzowaną opowieść o filozofii, zbudowaną na kanwie podróży do różnych krajów, zatytułowaną *Podróże z Awicenną*.

Julia Rejewska – mgr, doktorantka filozofii w Szkole Doktorskiej Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół współczesnej etyki, filozofii kultury i filozofii edukacji.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5740-6608>

Szymon Stanula – student filozofii na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. W swoich poszukiwaniach filozoficznych skupia się przede wszystkim na problematyce metafizycznej oraz tomizmu po encyklice *Aeterni Patris*. Szczególnie zaś oddał się badaniu zagadnienia istnienia w tomizmie R. Garrigou-Lagrange'a. W roku akademickim 2021-2022 studiował w Paryżu w ramach stypendium realizowanego w Instytucie Katolickim.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4968-1893>

Marian Szymonik – ks., dr hab. nauk humanistycznych w zakresie filozofii. Wykładowca Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie; „profesor stały” i wykładowca w Wyższym Instytucie Teologicznym w Częstochowie.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0796-8001>

Michał Zembrzusi – dr hab, profesor uczelniany w Katedrze Historii Filozofii Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możnościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*. W 2019 roku opublikował monografię pt. *Filozofia intelektu. Tomasz z Akwinu koncepcja intelektu możnościowego i czynnego*.

Nr ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4647-479X>

